

EL PLANT DE SANTA MARIA: CALVARIS i DAVALLAMENTS

Es durant l'època romànica quan apareix i es propaga la figura de la Verge dolent al peu de la Creu, acompanyada de sant Joan, en forma de Calvaris i Davallaments. Aquests temes no es donen en representacions anteriors, com tampoc s'hi troba la figura del Crist Crucificat. Tal era l'horror que hi havia hagut, fins aleshores, a representar el Salvador en actitud que es considerava ignominiosa: a finals del segle X les crucifixions encara eren corrents a la Còrdova califal. A mesura, però, que s'escola el temps, desapareix aquesta pena i van sorgint arreu representacions iconogràfiques del Crucificat, de tal manera, que a finals del segle XII, les trobem abundoses en tota sort de manifestacions artístiques.

A partir d'aquest moment, el *Planctus Mariae* (Plany de Maria) és ja un tema universal: se'n coneixen variants france-

Sant Misteri de Sant Joan de les Abadeses.

Mayre, dix Deus, nous doneç maraveyla,
Si eu vuyt morir ni solvir tant gran pena;
Quel mal queu hay, a vos gran gaug amena,
De paradís sotç dona e regina.

Oy bels &c.

Cant au Ihesus las dolos de sa mayre,
Clamet Johuan axi com o pot fayre:
Cosin Johuan, a vos coman ma mayre,
Quel siats fyl, e ela a vos mayre,
Om paradís abduy ayats repayre.

Oy bels fyls cars,

Molt mes lo iorn doloros et amars.

Actualment se'n coneixen quatre manuscrits: la composició ha estat estudiada per R. Aramon i Serra en els

Capitell de Santa Maria de l'Estany

ses, provençals, castellanes (el tracta Gonzalo de Berceo en el *Planto que dijo la Virgen el día de la Pasión de su Fijo*); a Itàlia, Jacopone da Todi, deixeble primerer de sant Francesc d'Assís, és l'autor d'un *Pianto de la Madonna nella Passione del figliolo Iesu Christo*, tema en el que més tard reincidiria escrivint l'*Stabat Mater*; composició que, a l'acoplar-hi la coneguda melodia gregoriana, s'estengué a tota l'Església i encara avui perdura. Una primera notícia d'un *Plant de Santa Maria* català la donà l'any 1821 Jaume Villanueva en el seu *Viaje Literario a las iglesias de España*, procedent de la colegiata d'Ager. En reproduïm les estrofes inicials i finals:

Augats, Seyos, qui credets Deu lo payre,
Augats, sius plau, de Ihu lo salvayre,
Per nos pres mort, et no lo preset gayre,
Sus en la creu on lo preyget lo layre,
E lach merce axi com o det fayre.

Oy bels fyls cars,

Molt mes lo iorn doloros e amars.

Creu de Tragó de Noguera

COLLABORA

CAIXA DE PENSIONS

"la Caixa"

Creu de Riells del Fai

Hispanic Studies in honour of I. González Llubera (Oxford, 1959).

En l'escultura, tot i que no abunda tant com d'altres figuracions, trobem el tema a Girona i a Santa Maria de l'Estany. Fora de Catalunya és famós el Davallement, en baix relleu, del claustre de Silos.

En imatgeria les representacions de Davallements són un dels temes clàssics de l'art romànic: recordem els exemplars que es guarden als Museus d'Art de

Missal del comanador del Temple de Palau-Solità. Biblioteca Vaticana (anterior al 1245)

Catalunya i de Vic; i el conegudíssim Sant Misteri de Sant Joan de les Abadesses. En els Calvaris es limiten normalment les representacions a les figures de la Mare de Déu i de sant Joan al peu de la Creu; i la figuració encara s'esquemmatitza més endavant en situar-ne les imatges als extrems dels braços de la creu: això, que s'inicia en creus romàniques de fusta, com la de Tragó de Noguera, o bé d'argenteria, com la de Riells del Fai, continua durant tota l'època gòtica, prodigant-se, sobretot, en les creus de terme.

Coberta del Missal de Sant Ruf (S. XII) Tresor de la Catedral de Tortosa.

Una mostra que prefigurava el tema (tota vegada que no és pròpiament ni un Calvari ni un Davallement, sinó que representa tota l'escena de la crucifixió) la trobem a l'anomenada Bíblia de Farfa, de començaments del segle XI. Més tard, al segle XII, abunden ja moltíssim els Calvaris en llibres litúrgics, missals sobretot. Es copiosa la col·lecció de missals de la catedral de Tortosa, en la que el trobem en cinc exemplars. Tornem a trobar també el tema en un sacramentari de Sant Cugat, en un oracional de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, i en un evangeliari de Vic. Figura així mateix en un missal, també de Vic i en un altre que, procedent d'Arles, es guarda a Perpinyà. El que reproduïm aquí és un exemplar de la Biblioteca Vaticana i té interès per nosaltres ja que havia pertangut a Pere Gil, comanador del Temple a Palau-solità, el qual l'any 1245 hi anotà la compra d'una casa a Barcelona; notació que ajuda, també, a datar l'obra.

Arqueta de fusta policromada (S. XIII). Museu de Vic.

La representació del Calvari no solament figura dintre del text dels llibres, sinó que, a vegades, constitueix el motiu decoratiu de les cobertes de l'enquadernació: en conservem un exemplar, en fusta tallada, a la catedral de Girona; destaquen, també, les cobertes de coure daurat i esmaltat del missal de sant Ruf, de la catedral de Tortosa.

En pintures murals cal recordar les de Santa Anna de Montral (avui al Museu de Vic) en les que hi ha un Calvari. Trobem també Calvaris en arquetes d'esmalts (n'hi han al Museu d'Art de Catalunya, a la catedral d'Osca, etc.) o de fusta pintada (com la que reproduïm de Girona). Trobem el tema fins i tot en brodats. Podem dir, doncs, que al finalitzar l'època romànica el tema del **Plant de Santa Maria** —que després donaria lloc a l'advocació del Dolors de la Mare de Déu— i les representacions del Crificat no són estranys pràcticament a cap de les manifestacions artístiques.

Bossa de corporals. Bordat S. XIII. San Isidro Lleó.